

ad

FUNDACJA TAURUS

ZACHOWEK

BIULETYN PRAWNY NUMER 6
PUNKTU NIEODPŁATNEJ POMOCY
PRAWNEJ NR 9 W POZNANIU

Z

ZACHOWEK

Podstawa prawna: art. 991 - 1011 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 roku, poz. 459 z późn. zm.) - *dalej jako k.c..*

Niniejsze opracowanie ma na celu przybliżenie podstawowych informacji na temat roszczenia o zachówek.

Omawiane roszczenie pojawia się w sytuacji, gdy osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych osoby zmarłej (konkretnie: zstępny (np. dziecko), małżonek, rodzice spadkodawcy) nie zostaje powołana do dziedziczenia bądź zostaje powołana do dziedziczenia na mocy ustawy, ale okazuje się, że spadkodawca jeszcze za życia dokonał darowizn, które wyczerpały aktywa spadkowe. Zgodnie z art. 991 § 1 k.c.: *Zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadął przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału (zachówek).*

Jeżeli zatem spadkobierca uprawniony do zachowku nie otrzymał od spadkodawcy należnego zachowku w postaci darowizny, powołania do spadku bądź też poczynionego przez spadkodawcę zapisu, może wystąpić wobec spadkobiercy - zob. art. 991 § 2 k.c., odpowiednio zapisobiercy windykacyjnego - zob. art. 999¹ k.c., a także obdarowanego - zob. art. 1000 - 1001 k.c. z roszczeniem o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia bądź uzupełnienia zachowku.

Zachówek został pomyślany jako forma ochrony określonych wyżej spadkobierców ustawowych przed ich zupełnym pominięciem przez spadkodawcę.

Powództwo o zapłatę zachowku wytacza się wyłącznie przed sąd ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, a jeżeli miejsca jego zwykłego pobytu w Polsce nie da się ustalić, przed sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część. Dochodząc zachowku na drodze sądowej, należy podać jego wartość (wartość przedmiotu sporu).

Podstawą obliczenia zachowku jest udział spadkowy, który przysługiwałby uprawnionemu do zachowku. W kwestii wielkości udziału spadkowego, zgodnie z art. 992 k.c.: *Przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni.*

Gdy udział spadkowy uprawnionego do zachowku zostanie ustalony, należy określić wartość spadku. Zgodnie z ogólną zasadą sformułowaną w art. 993 k.c.: *Przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów zwykłych i poleceń, natomiast dolicza się do spadku, stosownie do przepisów poniższych (art. 994 - 1001 k.c.), darowizny oraz zapisy windykacyjne dokonane przez spadkodawcę.* Należy zwrócić uwagę na liczne wyjątki przewidziane w powołanych wyżej przepisach, m.in. zgodnie z art. 994 § 1 k.c.: *Przy obliczaniu zachowku nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, ani dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty, licząc wstecz od otwarcia spadku, darowizn na rzecz osób niebędących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku.*

W uproszczeniu wartość należnego zachowku należy obliczyć zgodnie ze schematem:

(Wartość spadku ustalona w oparciu o art. 994 - 1001 k.c.) * (wielkość udziału spadkowego ustalona na podstawie art. 992 k.c.) * (1/2 albo 2/3, stosownie do treści art. 991 § 1 k.c.).

W wypadku sporu co do wartości spadku, osoba domagająca się zachowku powinna liczyć się z koniecznością powołania dowodu z opinii biegłego sądowego na okoliczność ustalenia tej wartości.

Zasady dziedziczenia roszczenia o zachówek określone zostały w art. 1002 k.c.: *Roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobiercę osoby uprawnionej do zachowku tylko wtedy, gdy spadkobierca ten należy do osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy.* Zatem w sytuacji gdy spadkodawcą jest np. dziadek, a ojciec – uprawniony do zachowku, zmarł wcześniej niż dziadek, uprawnionym do zachowku po dziadku będzie wnuk.

Bardzo ważną kwestią, zarówno dla osoby domagającej się zachowku, jak i

osoby zobowiązanej do jego zapłaty, jest zagadnienie przedawnienia roszczenia o zachówek. Po upływie okresu przedawnienia, roszczenie o zachówek staje się tzw. zobowiązaniem naturalnym, a powinność jego zapłaty nie jest już obowiązkiem prawnym. Skuteczne podniesienie przez pozwanego zarzutu przedawnienia roszczenia w toku postępowania sądowego, prowadzi do oddalenia powództwa. Zgodnie z art. 1007 k.c. w obecnym brzmieniu:

§ 1. Roszczenia uprawnionego z tytułu zachowku oraz roszczenia spadkobierców o zmniejszenie zapisów zwykłych i poleceń przedawniają się z upływem lat pięciu od ogłoszenia testamentu.

§ 2. Roszczenie przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanych od spadkodawcy zapisu windykacyjnego lub darowizny przedawnia się z upływem lat pięciu od otwarcia spadku.

Na zakończenie wypada omówić problematykę wydziedziczenia, czyli pozbawienia, zgodnie z wolą spadkodawcy, osób uprawnionych do zachowku, prawa do jego otrzymania. Zagadnienie wydziedziczenia i przebaczenia zostało uregulowane w art. 1008 - 1011 k.c.. Ponieważ wydziedziczenie jest najdalej posuniętą formą pominięcia spadkobierców ustawowych przez spadkodawcę, może ono nastąpić jedynie z wyraźnej przyczyny określonej przez spadkodawcę w testamencie (art. 1009 k.c.), a mieszczącej się w jednej z trzech kategorii powodów wydziedziczenia, określonych w art. 1008 k.c., zgodnie z którym:

Spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnych, małżonka i rodziców zachowku (wydziedziczenie), jeżeli uprawniony do zachowku:

- 1) wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego;*
- 2) dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazie czci;*
- 3) uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych.*

Wydziedziczenie jest bezskuteczne, jeżeli spadkodawca przebaczył uprawnionemu do zachowku (art. 1010 § 1 k.c.). Zgodnie z art. 1010 § 2 k.c.: *Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie miał zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.* Za sporne należy uznać zagadnienie, w jakiej formie winno nastąpić przebaczenie w sytuacji sporządzenia testamentu

zawierającego zapis o wydziedziczeniu? Na tak postawione pytanie, według jednego z poglądów, przebaczenie może nastąpić jedynie w drodze sporządzenia przez spadkodawcę nowego testamentu niezawierającego zapisu o wydziedziczeniu. Odmienny od powyższego pogląd został zaprezentowany w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 14-06-1971 r. III CZP 24/71.

Wydziedziczenie zstępnego, zgodnie z art. 1011 k.c., nie pozbawia prawa do zachowku zstępnym wydziedziczonego, chociażby przeżył on spadkodawcę.